

Siva čaplja (*Ardea cinerea*).

Leseni koli – piloti.

Kolo z osjo. Hrani Mestni muzej Ljubljana.

LJUBLJANSKO BARJE

Prav na pragu glavnega mesta Ljubljane, le nekaj korakov od zadnjih mestnih ulic, se razprostira Ljubljansko barje. Dobrih 150 km² močvirne ravnice zaznamuje neskončen mozaik travnikov, stelnikov, njiv, jarkov in mejic, ki nudijo življenjski prostor številnim, tudi ranljivim in ogroženim živalskim vrstam.

Ljubljansko barje je danes edinstven splet obširnega zelenega prostora, kjer se zelene površine stikajo z nebom in Ljublanico, reko, ki je skozi zgodovino ta prostor tudi soustvarila. Ljubljansko barje je zaradi bogastva narave del evropskega omrežja zaščitenih območij Natura 2000, od leta 2008 pa je razglašeno za krajinski park. Predel je bil poseljen že v mlajši kameni dobi, ko so tukajšnji prebivalci gradili kolišča – hiše na kolih. Prvi ostanki kolišč so bili odkriti že leta 1875, leta 2002 pa je bilo tu odkrito doslej najstarejše leseno kolo na svetu. Dve skupini kolišč na Ljubljanskem barju sta vključeni v serijsko transnacionalno nominacijo za vpis na UNESCO Seznam svetovne dediščine »Prazgodovinska kolišča okoli Alp«, v kateri sodelujejo še Švica, Francija, Nemčija, Avstrija in Italija. S svojo izjemno univerzalno vrednostjo prispevata k edinstveni predstavitvi prazgodovinskih koliščarskih civilizacij skupaj s prepoznavnimi kulturnimi in zgodovinskimi povezavami, ki so se raztezale v zaokroženem geografskem območju več kot 4500 let.

Več informacij:

Krajinski park Ljubljansko barje
Podpeška cesta 380 • 1357 Notranje Gorice
T: 08 20 52 350 • E: info@ljubljskokobarje.si
www.ljubljskokobarje.si • www.kolisca.si • www.mgml.si • www.nms.si

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Slovenian National Commission
for UNESCO

Organizacija Združenih
narodov za kulturno
dediščino in kulturo

Slovenska nacionalna komisija
za UNESCO

Ljubljansko barje
KRAJINSKI PARK

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

Izdal: Krajinski park Ljubljansko barje, Notranje Gorice, junij 2011 • Uredila: Barbara Zupanc
Besedilo: Irena Šinkovec, Barbara Zupanc • Avtorji fotografij: Tomaž Lauko, Darinka Mladenovič, Matevž Paternoster, Dejan Veranič
Avtor ilustracij: Igor Rehar • Vir fotografij in ilustracij: Narodni muzej Slovenije, Mestni muzej Ljubljana, Krajinski park Ljubljansko barje.
Oblikovanje: STUDIO MI

RAZISKAVE KOLIŠČ

Od prvih odkritij kolišč na Ljubljanskem barju je minilo več kot 130 let. Obsežna izkopavanja s konca 19. stoletja, sistematične raziskave v dvajsetem stoletju ter sodobne, predvsem z naravoslovnimi vedami okrepljene raziskave, so močno razširili vedenje o najstarejših stalnih prebivalcih Ljubljanske kotline. Danes je poznanih že več kot 40 kolišč, zadnje je bilo odkrito leta 2009 v Ljubljani. Najdbe s kolišč hranita Mestni muzej Ljubljana in Narodni muzej Slovenije.

Lončena posoda ob izkopavanju. Hrani Mestni muzej Ljubljana.

Ljubljansko barje je od odkritja prvih kolišč leta 1875 postalo sinonim za prazgodovinske vasi na kolih, arheološki fenomen, ki je le dobrih 20 let po odkritju prvih kolišč v Švici zaznamoval tudi našo pokrajino, navdušil laike in strokovnjake ter navdihnil umetnike.

Kolišča so značilen pojav prazgodovinskega časa na jezerskih in močvirnatih območjih alpskega prostora. Okoli tisoč naselbin se razteza severno in južno od Alp, od vzhodne Francije, Švice, južne Nemčije, severne Italije do Slovenije. Prav lokacije, ki so do danes ostale prepojene z vodo, so omogočile ohranitev te izjemne dediščine. Ostanki lesenih hiš, orodja in drugih uporabnih predmetov, hrane in celo oblačil, so dragoceni viri za preučevanje življenja ljudi, ki nam niso zapustili pisnih virov.

KOLO Z OSJO

Najstarejše leseno kolo na svetu, po zadnjih analizah staro več kot pet tisoč let (okoli 5150 let), je bilo najdeno ob raziskavah ostankov kolišča na lokaciji Stare gmajne pri Vrhniki. Poleg ostankov kolesa so našli tudi os, ki se je snela s kolesa. Kolo in os sta po mnenju strokovnjakov pripadala prazgodovinskemu dvokolesnemu vozu.

Spomladi 2002 je ekipa Inštituta za arheologijo ZRC SAZU pod vodstvom dr. Antona Veluščka nadaljevala s projektom vzorčenja lesa na lokaciji Stare gmajne pri Vrhniki. V enem od drenažnih jarkov jih je čakalo presenečenje. Poleg bogatih najdb in dveh čolnov – deblakov so na dnu jarka našli na ostanke lesenega kolesa. Na mestu najdbe so našli še na os, ki se je snela s kolesa. Kolo je sestavljeno iz dveh jesenovih plošč, ki sta bili spojeni s štirimi hrastovimi zagozdami in ima na sredini pravokotno odprtino, kamor je bila nasajena os. Izbor lesa ni bil naključen, saj je jesen žilav in trden les, ki je rasel v okolici kolišč. Os je izdelana iz enega kosa hrastovega lesa in je dolga 124 centimetrov, na kolesi je bila pritrjena s hrastovimi zagozdami. Kolo preseneča z natančno in izjemno domišljeno izdelavo. Upoštevanje krčenja in raztezanja lesa, način pritrjevanja in spajanja ter drugi detajli kažejo na izredno spretnega mojstra in poznavalca lesnih vrst. Tehnološka dovršenost in starost uvrščata to kolo in os v sam vrh svetovne kulturne dediščine.

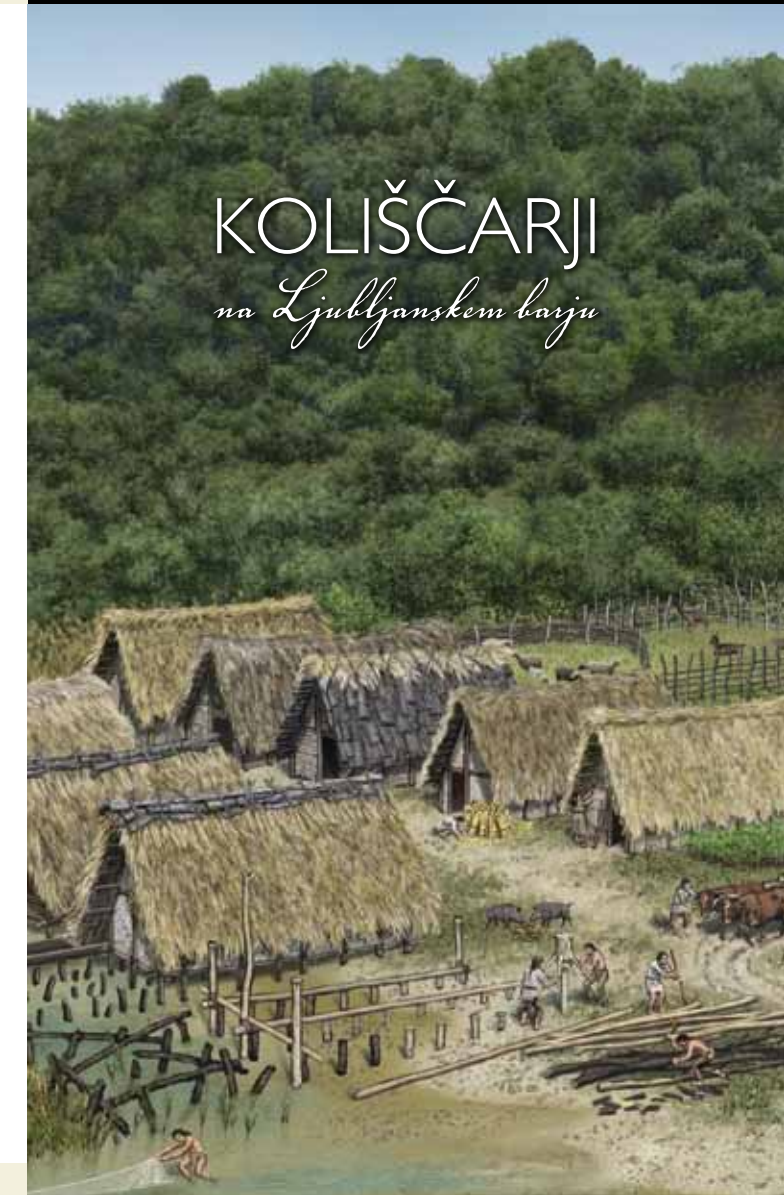

Čiščenje in dokumentiranje kolesa v konservatorski delavnici.

Ljubljansko barje

KRAJINSKI PARK

KOLIŠČARJI
na Ljubljanskem barju

Koliščarska vas.

Lovci ob vmitvi z lova.

Ribiča na deblaku.

Žetev pšenice.

KOLIŠČA

Kolišča so posebna oblika bivališč na jezerskih in močvirnih območjih. V hišah na kolih so ljudje na Ljubljanskem barju vztrajali z več preki-nitvami kar 2500 let.

Najstarejša kolišča so iz dobe okoli 4500 let pred našim štetjem. Barje je bilo tedaj verjetno jezero, nekateri znanstveniki pa menijo, da so hiše stale ob poplavnih rekah.

Raziskave pilotov – lesenih nosilcev, na katerih so stale hiše, kažejo, da so bile hiše v koliščih različno velike. Stene hiš so bile narejene iz lesa, iz prepletenih vej, plasti gline in drugih materialov. Raziskave po drugih koliščih po Evropi kažejo, da je posamezna vas štela od 5 do 80 hiš, v večjih naseljih pa je živelo tudi do 500 ljudi.

Posode, glinena figurica in obeski s kolišč pri Igu. Hrani Narodni muzej Slovenije.

Koščeni in roženi predmeti ter kamnite sekire s kolišč pri Igu. Hrani Narodni muzej Slovenije.

KAKO SO ŽIVELI?

Poselitev je bila mogoča po otoplitvi po zadnji ledeni dobi. Poljedelstvo in živinoreja sta kmalu dopolnila nekdanje nabiralništvo, lov in ribolov. Žito so pridelovali s pomočjo orodja iz lesa, kamna in roževine. Pomemben del prehrane so bili sadeži in drugi plodovi iz narave. Verjetno so poznali vinsko trto. Gojili so ovce, koze in govedo, veliko mesa pa so si zagotovili z lovom na jelene, srne, divje prašiče, bobre, vidre, vodne ptice.

Kako so se prehranjevali, kako so pripravljali hrano in v kakšnih klimatskih in okoljskih razmerah so živeli, vemo na osnovi raziskovanj rastlinskih in živalskih ostankov v zemeljskih plasteh nekdanjih naselij.

Mokra barjanska tla so ohranila rastlinske in živalske ostanke, ki v suhih okoljih običajno propadejo. Na podlagi analiz drobnih semen, zm, plodov, kosti in drugih ostankov lahko danes vsaj približno ugotovimo, s čim so se prehranjevali koliščarji.

PREMAGOVANJE RAZDALJ

Čprav ni bilo cest, so ljudje tudi v prazgodovini premagovali na stotine kilometrov! To dokazujejo uvoženi predmeti in surovine, ki so potovale tudi 500 kilometrov daleč. Izdelki iz različnih delov sveta razkrivajo potek tedanjih trgovskih poti.

Koliščarji niso gradili cest. Po kopnem so razdalje premagovali peš, od konca 4. tisočletja naprej pa tudi z vozovi, ki jih je verjetno vleklo govedo. Najbolj običajne pa so bile vodne poti. Najpogostejše prevozno sredstvo so bili čolni deblaki, izdelani iz enega debla. S čolni, dolgimi tudi 12 metrov, so lahko prevažali tudi večje predmete.

Rekonstrukcija dvokolesnega voza.

SPRETNI ROKODELCI

Prvi kmetovalci niso bili le dobri poznavalci narave in naravnih danosti, temveč tudi spretni rokodelci. Surovine za orodje, orožje in druge uporabne predmete so pridobivali v bližnji in daljni okolici. Dobro so poznali lastnosti in uporabnost posameznih materialov. Posamezniki, ki so obvladali določene spretnosti, kot na primer taljenje rude, so imeli v družbi verjetno že takrat poseben status. Pomembno vlogo pri uvajanju novosti ter izmenjavi surovin in izdelkov pa je tudi v tistih časih imela trgovina.

KAJ PA PRAZGODOVINSKA MODA?

Kakšni so bili koliščarji videti in kako so se oblačili je nemogoče natančno ugotoviti. Na osnovi ostankov, odkritih v naselbinah, pa lahko sklepamo o izdelavi oblačil in noši ljudi. Tudi tedaj je bil, kot kaže, videz pomemben.

Tkanine so izdelovali s pomočjo preslic in predilnih vretenc, tkali so jih s pokončnimi statvami z utežmi za nitke. Tako narejeno blago so barvali z rastlinskimi barvili. Oblačila in obutev so izdelovali tudi iz živalskih kož in drugih dostopnih surovin. Pri šivanju so si pomagali z iglami iz živalskih kosti.

Bakreni zapestnici in ogrlica iz kamnitih jagod s kolišč pri Igu. Hrani Narodni muzej Slovenije.

Krasili so se z obeski in okrasnimi jagodami. Nizali so prevrtane školjke, živalske zobe in kroglice iz lesa in gline. Odkrite so bile tudi bakrene zapestnice in pasne zaponke iz živalskih kosti.